

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Денисова С.Ф., – на дисертацію Щербіни Артема Валентиновича
«Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу
автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення поданих А.В. Щербіною матеріалів дисертації, а також ознайомлення з його публікаціями за обраною темою дає підстави стверджувати, що автором проведено достатній науковий аналіз теми актуальної в теоретичному та практичному плані, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист.

Можна констатувати, що дисертант досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, що висуваються до кандидатських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження. Актуальність роботи відповідає спеціальності наукового пошуку. Україна перебуває на шляху розбудови демократичної держави та формування правових засад громадянського суспільства. Правова система будь-якої держави закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги, у тому числі, щодо захисту правосуддя. На сьогоднішній день кримінально-правова політика пристосована законодавцем під вимоги міжнародної правової спільноти, що обумовлено прагненням стати членом Європейського Союзу. Саме у зв'язку із цим у чинне кримінальне законодавство України регулярно вводиться низка новел. Варто звернути увагу на те, що у проєкті нового Кримінального кодексу робоча група дещо змінила підхід до переліку суспільно небезпечних діянь проти правосуддя та поділила їх на безпосередньо злочини проти правосуддя, злочини та проступки проти сприяння правосуддю та на злочини проти порядку виконання судового рішення. Кримінальне правопорушення, котре було розглянуто дисертантом у дослідженні було передбачене у вигляді діяння, котре полягає у порушенні порядку автоматичного розподілу справ між суддями. В проєкті вказано, що кримінальній відповідальності підлягає особа,

яка порушила порядок розподілу справ між суддями чи слідчими суддями шляхом: а) внесення завідомо неправдивих відомостей до системи автоматичного розподілу справ, б) невнесення чи несвоєчасного внесення відомостей до системи автоматичного розподілу справ, або в) вчинення несанкціонованих дій з інформацією, що міститься в системі автоматичного розподілу справ. Таким чином, межі кримінальної відповідальності було дещо диференційовано, а самі діяння уточнено.

На початку своєї роботи А.В. Щербіна стверджує: «Не дивлячись на те, що Україна ще не перейшла межу європеїзації, в частині захисту системи правосуддя наша держава знаходиться на крок попереду від своїх зарубіжних колег, що підтверджується майже повною унікальністю законодавчого бачення суспільної небезпеки діяння, спрямованого на незаконне втручання в автоматизовану систему документообігу суду. Основними причинами виокремлення такого роду діяння у 2009 році було зумовлено низкою чинників, серед яких: 1) забезпечення реалізації положення, викладеного в ст. 126 Конституції України, в якій вказано, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється; 2) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 3) наявність нестабільного (хоча і незначного) кількісно-якісного показника: у 2013 році було вчинено 1 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України, у 2014 – 8, у 2015 – 18, у 2016 – 37, у 2017 – 60, у 2018 – 83, у 2019 – 34, у 2020 – 30, станом на березень 2021 року кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України було вчинено 14 разів». На жаль, на сьогодні ситуації, пов'язані з посяганням на судову систему та здатність держави ефективно протидіяти цим суспільно небезпечним явищам також викликають серйозне занепокоєння. Практично відсутні і механізми захисту прав суддів, що зумовлює потребу в комплексному науковому дослідженні окресленої проблеми.

Таким чином, вагомість проблем кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, їх актуальність, необхідність і нагальність вирішення, не викликають сумніву у виборі теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота А.В. Щербіни має важливе значення, і в цілому можна констатувати, що вибір теми, об'єкта та предмета дослідження є актуальними і обґрунтованими.

Не можна стверджувати, що обрана А.В. Щербіною тема є новою, адже сама автор вказує на те, що до кримінально-правової характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу

суду, та проблем кримінальної відповідальності за це діяння звертались як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Проте, вищевказане лише підкреслює своєчасність розв'язання проблем, що знайшли відображення у дисертаційній праці автора.

Поряд з цим, запропонована дисертаційна робота відрізняється, як вказується, саме комплексністю підходу. До цього питання варто повернутися пізніше, але такий підхід до пізнання кримінально-правових явищ завжди є своєчасним та актуальним. Тим більше, ще раз необхідно підкреслити, що актуальною залишається сама проблематика, до якої звертається автор.

Результати дослідження А.В. Щербіни видаються обґрунтованими, оскільки дисертантом опрацьовані джерела (193 найменування), присвячені аналізованій проблемі. При цьому автор не тільки викладає ті чи інші позиції вчених, а й намагається проаналізувати ступінь їх аргументованості та надати власне бачення на підтримку чи заперечення поглядів інших авторів.

Метою праці дисертант вказує визначення соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, з'ясування його об'єктивних та суб'єктивних ознак, а також формування на цій основі науково обґрунтованих практичних рекомендацій по вдосконаленню чинної редакції ст. 376-1 КК України.

Для досягнення зазначеної мети нею поставлено такі *завдання*: дослідити історію розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні; розглянути поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціально-правову необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування; визначити основні показники кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду; охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду; дослідити особливості пеналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України; надати характеристику міжнародним стандартам кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду; дослідити зарубіжний досвід кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду; сформулювати комплекс науково обґрунтованих теоретичних та прикладних рекомендацій, спрямованих на удосконалення кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння проти правосуддя.

Об'єкт і предмет дослідження визначені А.В. Щербіною, в цілому, відповідають темі роботи. *Об'єктом дослідження* є правові відносини, що виникають в процесі забезпечення встановленого законом порядку здійснення

судочинства і виконання судових рішень. *Предмет дослідження* – кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Застосована автором *методологія* дослідження теми дисертації є традиційною для науки кримінального права. Вона достатньо опрацьована на науковому рівні. Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується певним рівнем наукових узагальнень.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять державна статистична звітність за 2013–2021 роки та матеріали аналізу судової практики (вивчено 4 вироки судів України, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень). Також використано результати інтерв'ювання 3 суддів судів Донецької області.

Зміст і аргументація авторських понять видаються обґрунтованими, хоча, як убачається, окремі питання не позбавлені і певних суперечностей, про що буде зазначено нижче.

Висновки, зроблені в роботі, аргументовані критичним аналізом кримінального законодавства, а також позиціями вчених з відповідного питання і власними узагальненнями дисертантки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як зазначено автором, дисертаційне дослідження узгоджено з положеннями: Закону України від 11.07.2001 № 2623-III «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 року № 311/2008, Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474, Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, які виносяться на захист. Автором обґрунтовано новизну поданої праці, котра полягає у тому, що дисертація першим в теорії кримінального права України монографічним дослідженням, присвяченим проблемам криміналізації та кримінально-правової характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. В результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано низку наукових положень та висновків, що *формулюються вперше, удосконалені та дістали подальшого розвитку*, а саме:

уперше: проаналізовано міжнародний досвід кримінально-правового захисту автоматизованої системи документообігу суду. З'ясовано, що міжнародними стандартами кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду є загальноприйняті, закріплені на законодавчому рівні та інтегровані в практику міжнародного співтовариства норми кримінального права, котрі полягають у: 1) визнанні правосуддя одним із пріоритетних напрямків кримінально-правової охорони; 2) створенні умов, необхідних для здійснення прозорого, неупередженого та об'єктивного правосуддя; 3) усуненні потенційних корупційних загроз; 4) прагненні до всесвітньої технологізації та стандартизації судового процесу; 5) встановленні максимально ефективних заходів та засобів кримінально-правового впливу на осіб, які посягають на автоматизовану систему документообігу суду; 6) забезпеченні незалежності судді при відправленні правосуддя; обґрунтовано доцільність диференціації меж кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в залежності від суб'єкта. Доведено, що до спеціального суб'єкта доцільно застосовувати більш репресивні кримінально-правові заходи, що обумовлено підвищеним рівнем його суспільної небезпеки у зв'язку із наявністю певних повноважень та функцій, спрямованих на здійснення об'єктивного та неупередженого правосуддя; запропоновано системи змін та доповнень до кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України).

удосконалено: аксіологічні підходи до ретроспективного аналізу розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Встановлено, що історична гносеологія такого роду інформаційно-аналітичного комплексу відтворює прагнення сучасного суспільства до прозорого, неупередженого та позбавленого корупційних ризиків правосуддя, здатного здійснювати об'єктивну оцінку обставин кримінального правопорушення та обирати межі покарання, достатні та співрозмірні із суспільною небезпекою кримінальних правопорушників; теоретичні пропозиції про доцільність безальтернативної відмови від застосування до загального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Доведено, що рівень суспільної небезпеки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду не відповідає репресивності такого роду кримінально-правового заходу. Авторську позицію аргументовано тим, що досліджуване кримінальне правопорушення посягає на безособистісну сферу суспільних відносин, котрі можуть бути повністю відновлені внаслідок притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Доведено доцільність замінити покарання у виді позбавлення волі на шестимісячний арешт; диференціацію дефініцій «інформаційна безпека» та «безпека інформації» у кримінально-правовому вимірі. Під інформаційною безпекою запропоновано розуміти сукупність кримінально-правових засобів та заходів, які створюють алгоритм активної протидії протиправному посяганню на права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, а також держави та суспільства в цілому шляхом нанесення шкоди через негативний інформаційний вплив. Безпекою інформації є стан захисту тих чи інших даних від несанкціонованого доступу з метою внесення неправдивих та/або несвоєчасних відомостей; дефініцію «автоматизована система документообігу суду», якою є інформаційно-аналітичний комплекс, котрий забезпечує реалізацію прозорого та корупційно безпечного документального супроводження взаємовідносин між судовою системою, юридичними і фізичними особами та державою.

дістали подальшого розвитку: підходи до розуміння підстав соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Доведено, що підставами соціальної обумовленості криміналізації такого роду правопорушення є: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти; доктринальні підходи до встановлення складових міжнародних стандартів кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду, якими є: 1) визначення поняття «автоматизована система документообігу суду» в якості сукупності комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи; 2) якнайкраще забезпечення інтересів не тільки працівників суду, а і усіх учасників судового процесу; 3) диференціація видів кримінально-правового впливу від максимально лояльного до допустимо репресивного та достатнього; 4) диференціація суб'єктів кримінального правопорушення із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення протиправного діяння.

Винесені автором на захист положення, висновки, рекомендації загалом, попри дискусійність окремих з них, є новими або такими, що наділені істотними ознаками новизни. Зокрема, власне бачення шляхів вирішення певних проблем, обґрунтований підхід до їх розв'язання дозволили

дисертанту висловити низку пропозицій, що заслуговують на увагу й підтримку.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 найменувань) і трьох додатків (10 сторінок). Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок, з них основний текст – 174 сторінки.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми у цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично й практично важливими, до кінця нерозробленими в науці та перспективними для дослідження.

Проведене дослідження містить загальні висновки, а також автором формулюються пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинної редакції розглядуваної статті, практики її застосування.

І хоча зазначені в дисертаційній праці позиції дисертанта не беззаперечні, а окремі потребують уточнення та подальшої наукової розробки, про що буде вказано надалі, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – при опрацюванні проєктів змін та доповнень до кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя;

– *практичній діяльності МВС та Національної поліції* – при підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням проти правосуддя;

– *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій з кримінального права та кримінології, а також при проведенні різних видів занять за відповідними дисциплінами в системі підвищення кваліфікації працівників підрозділів Національної поліції України (акти впровадження в діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 19 липня 2021 року та 14 липня 2021 року).

Особистий внесок здобувача. Положення дисертації є результатом самостійної роботи А.В. Щербіни. Результати дисертації пройшли належну ***апробацію***. Основні положення проведеного дослідження висвітлено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких шість статей – у міжнародних та вітчизняних юридичних виданнях, три тези – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висунути зауваження

щодо позицій, які потребують критичної оцінки, уточнення, є спірними або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту та дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Нажаль, без уваги дисертанта залишився вищезгаданий проєкт нового Кримінального кодексу України. Порівняльний аналіз чинного та запропонованого законодавчого бачення дозволив би автору більш критично підійти до оцінки меж кримінальної відповідальності та запропонувати, можливо, дещо інше бачення редакції даної норми. Хочеться ще раз підкреслити те, що кримінальні правопорушення проти правосуддя у проєкті було диференційовано, що свідчить про новий погляд на їх суспільну небезпеку.

2. Звертає на себе увагу дещо обмежена емпірична база дослідження (с. 21). Можна допустити, що основною причиною такої ситуації є незначна кількість обвинувальних вироків, викладених у Єдиному реєстрі судових рішень. Однак, автору було б доцільно провести більшу кількість власних досліджень, користуючись соціологічними методами (наприклад, провести анкетування/опитування/інтерв'ювання осіб, котрі пов'язані з правосуддям, а також детальніше дослідити державну статистичну звітність за областями).

3. Очікуваним результатом проведення дослідження мало б стати розроблення методичних рекомендацій щодо особливостей кримінально-правової кваліфікації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (також, можливо – запобігання такого кримінального правопорушення). Це б дозволило узагальнити накопичений та апробований матеріал, а також зробити додатковий внесок у розвиток кримінально-правової та кримінологічної науки.

4. У підрозділі 3.2. дисертації (с. 165-183) автором представлені результати порівняльного дослідження особливостей захисту автоматизованих систем документообігу суду із країнами, котрі, здебільшого, схожі з Україною за економічними та правоохоронними системами (Азербайджан, Білорусь, Молдова, Таджикистан, Туркменістан тощо). Хоча, у роботі досліджується досвід й інших країн (Латвія, Литва, Німеччина, Естонія). У той же час досвід більшості економічно розвинутих країн сучасних правових сімей (Великобританія, Італія, Китай, США, Франція, Японія тощо) автором не врахований. Під час прилюдного захисту здобувачеві необхідно аргументувати такий підхід.

5. Автором не приділено уваги характеристиці стану наукової розробленості теми у формі окремого підрозділу роботи. Зважаючи на існуючі вимоги підготовки кваліфікаційних робіт, дисертантові слід пояснити такий підхід.

6. Робота А.В. Щербіни, як вбачається, переобтяжена загальними

питаннями, що іноді виходять за рамки об'єкту і предмету дослідження і мають, так би мовити, узагальнюючий чи уточнюючий характер (розділ 1, с. 25-87). Звісно, що дисертант таким чином хотів покращити зміст роботи, показати свою обізнаність з питань теорії кримінального права. Разом з тим, варто було б приділити увагу тим питанням, які потребують окремих ґрунтовних пояснень і до цього часу є дискусійними, тим більше, що тема роботи заявлена «кримінальна відповідальність», а не «аналіз складів злочину».

У якості побажань слід відмітити, що дисертант мав викладати окремі положення роботи не тезово, а належно аргументувати їх. Це стосується критеріїв обрання країн для аналізу зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Також у роботі окрему увагу слід було приділити питанням розмежування складів кримінального правопорушення від суміжних складів, співучасті, стадій вчинення.

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань роботи, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом дослідження.

Загальний висновок по дисертації. Ґрунтуючись на викладеному вважаю, що тема дисертації А.В. Щербини «Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України)» є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною, мають значення для науки кримінального права та правозастосовної практики. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і не позбавлені дискусійності. Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають важливе практичне й теоретичне значення для науки кримінального права та правозастосовної практики.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені автором у наукових статтях, підготовлених та опублікованих

автором дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації. Таким чином, дисертація, представлена Щербіною Артемом Валентиновичем є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, та має істотне значення для розвитку української науки кримінального права.

У підсумку необхідно зазначити, що дисертація на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України)» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (з відповідними змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року, а його автор – Щербіна Артем Валентинович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Сергій ДЕНИСОВ